

СТВАРИ ПРЕНЕТЕ У СВОЈИНУ РАДИ ОБЕЗБЕЂЕЊА ПОТРАЖИВАЊА КАО ПРЕДМЕТ МИРАЗА (*DOS*)**

Још од раних времена римске историје постојао је обичај да женин отац (или његови рођаци) додели одређену имовину њеном мужу као мираз (*dos*). Миразна добра обухватала су и телесне и бестелесне ствари (земљиште, робови, ограничена стварна права, опроштај дуга итд.). Поред разматрања развоја и општих карактеристика мираза, у раду ће бити анализирани текстови који наговештавају могућност да лице које је пренело ствар у својину другом лицу ради обезбеђења потраживања (*fiducia cum creditore*) употреби ту ствар и за давање мираза, односно да су предмет мираза могле бити и ствари које су због дуга пренете другом лицу у својину.

Кључне речи: мираз, предмет мираза, обезбеђење потраживања

I РАЗВИТАК И ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ МИРАЗА

Мираз је имовина коју, поводом брака, добија муж ради издржавања породице¹. Мираз се назива или *profecticia*, а то је онај који даје женин отац или *adventicia*, односно онај који даје било ко други, а ако је тај други, посебном стипулацијом, уговорио за себе повраћај мираза у случају престанка брака, онда је реч о *dos recepticia*².

Мираз се даје или обећава или уговара (*dos aut datur aut dicitur aut promittitur*)³. Давање мираза (*dotis datio*) вршило се путем уобичајених начина преноса ствари у мужевљево имовину (*mancipatio, in iure cessio, traditio*). Обавеза давања мираза могла је бити преузета закључивањем стипулације (*promissio dotis*) или једностраним вербалним обећањем мираза (*dotis dictio*). Обећање мираза могла је дати жена која жели да закључи брак или женин дужник по њеном налогу, затим женин предак по

---

* Ванредни професор Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, svladetic@jura.kg.ac.rs.

** Рад је резултат истраживања на пројекту Правног факултета Универзитета у Крагујевцу: “Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније”, који се финансира из средстава факултета.

¹ *D.* 23, 3, 56, 1; *D.* 23, 3, 76.

² *Ulpiani, Reg.* 6, 3-5.

³ *Ibid.*, 6, 1.

мушкој линији који је мушког пола (отац или деда)⁴. Крајем периода класичног права *dotis dictio* је нестао из употребе, а у посткласичном праву одређено је да је за потраживање мираза довољно да је обећан било којим речима, написано или без писмена, чак и у случају када то обећање није учињено у облику стипулације. Тако је и неформалном обећању мираза (*policitatio dotis*) призната утуживост и то са кондикцијом *ex lege*⁵.

У ранијем периоду, без обзира да ли је закључен брак са манусом (*cum manu*) или без мануса (*sine manu*), целокупна имовина, а самим тим, и она коју је жена унела у брак у виду мираза, припадала је мужу. Право мужа на мираз сматрано је вечним (*dotis causa perpetua est*), односно миразна имовина давана је мужу у циљу да заувек остане код њега, дакле, и после смрти жене или евентуалног развода брака⁶.

Касније, због све чешћих превара и злоупотреба којима су жене довођене у веома тежак положај, схватање о намени мираза се мења, односно проширује. Он је и даље у функцији издржавања породице (*ibi dos esse debet, ubi onera matrimonii - где постоји терет издржавања породице, тамо треба да буде мираз*⁷), али, истовремено, мираз представља и гаранцију егзистенције жени чији је брак престао. Муж је и даље био власник имовине, али је све више продирало схватање да је то и женина имовина, што је и изражено изреком: *Quamvis in bonis mariti dos sit, mulieris tamen est*⁸ (*Иако мираз постаје део мужевљеве имовине, он и даље припада жени*). Тако је муж (или његов патерфамилијас) могао да управља миразном имовином, а према *lex Iulia de adulteris* (18. год. п.н.е.), мужу је забрањено да отуђи миразно добро без сагласности жене, иако је оно постало његово путем манципације на основу мираза или му је уступљено путем парнице (*in iure cessio*) или одржајем⁹.

Сличан развој имао је и повраћај мираза. У почетку, имовина је остајала мужу и после престанка брака, а касније, муж је имао обавезу да врати миразну имовину уколико је то посебно уговорено (*cautio rei uxoriae*), путем стипулације. Крајем периода републике, уведена је *actio rei uxoriae* којом се могао тражити повраћај мираза иако није било стипулације. У суштини, форма у којој је дат мираз није била битна (*dotis dictio*, опрштај дуга, обећање у облику стипулације, пренос својине)¹⁰. У време Јустинијана омогућено је жени да тражи повраћај мираза са *actio ex stipulatu* уместо са *actio rei uxoriae*. У суштини, *actio ex stipulatu*

⁴ *Ibid.*, 6, 2.

⁵ *C. J.*, 5, 11, 6; Милошевић, М., *Римско право*, Београд, 2007, 393.

⁶ *D.* 23, 3, 1.

⁷ *D.* 23, 3, 56, 1.

⁸ *D.* 23, 3, 75.

⁹ *Gai Inst.* II, 63;

¹⁰ *Actio rei uxoriae* Гај је сврстао у *iudiciae bonae fidei* (*Gai Inst.* IV, 62); Милошевић, М., *op. cit.*, 160; В. Eisner, М. Horvat, *Rimsko pravo*, Zagreb, 1948, 162 – 163.

Срђан Владетић, Ствари пренете у својину ради обезбеђења
потраживања као предмет мираза (DOS) (стр. 51-57)

представљала је комбинацију тужбе из стипулације и *actio rei uxoriae*. У том смислу одређено је да ће *actio ex stipulatu* имати последице и карактеристике *actio rei uxoriae*, односно да ће се она сматрати за тужбу *bonae fidei*, под условом да се њоме тражи предаја мираза. Поред тога, жени је дата и *rei vindicatio utilis* за потраживање миразних ствари и уведена је и законска привилегована хипотека над мужевљевом целокупном имовином као гаранција враћања мираза, уз образложење да жене телом, имовином и целим својим животом служе мужу, јер све што оне имају, заправо, састоји се од мираза¹¹.

II ПРЕДМЕТ МИРАЗА

Предмет мираза може бити све оно што има било какву имовинску вредност, све оно што се може преносити или уживати, односно и телесне и бестелесне ствари (права). На пример, новац, земља, робови, стока, плодоуживање, опроштај дуга итд¹². Такође, није постојао закон који забрањује жени да, као мираз, донесе мужу целокупну имовину. У том случају, евентуални повериоци жене не могу тужити мужа за њена неизмирена дуговања, већ обећање мираза покрива онај део женине имовине који је преостао након измирења дуга¹³.

Постоји текст о мирузу који наговештава могућност да лице (фидуцијант) које је пренело ствар у својину другом лицу (фидуцијару) ради обезбеђења потраживања (*fiducia cum creditore*) употреби ту ствар и за давање мираза. Овај Павлов текст може се наћи у Ватиканским Фрагментима (*Fragmenta Vaticana*) и Дигестама (*Digesta*), и готово је идентичан.

Frag. Vat. 94:

Fundus aestimatus in dotem datus antecedente ex causa [fiduciae] ablatu est; [quaero], an mulier, si aestimationem dotis repetat, exceptione submovenda sit; ait enim se propterea non teneri, quod pater eius dotem pro se dedit, cui heres non [existit]. Paulus respondit [pro] praedio evicto sine dolo et culpa viri pretium petenti mulieri doli mali exceptionem obesse, [quae tamen officio iudicis rei uxoriae continetur. Poterit mulieri prodesse hoc quod ait se patri heredem non extitisse, si conveniretur; amplius autem et] consequi eam pretium fundi evicti evidens iniquitas est, cum dolus patris ipsi nocere debeat.

---

¹¹ C. 5, 13, 1, pr.-2; C. 5, 12, 30, 1; C. 5, 3, 1, 1b; C. J. 8, 17, 12, pr.2.

¹² D. 23, 3, 4; D. 23, 4, 21.

¹³ C. J. 5, 12, 4; D. 23, 3, 72.

D. 24, 3, 49, 1 (Paul. 7 resp.):

Fundus aestimatus in dotem datus antecedente ex causa [pignoris] ablatu est; [quaestim est], an mulier, si aestimationem dotis repetat, exceptione submovenda sit; ait enim se propterea non teneri, quod pater eius dotem pro se dedit, cui heres non [extiterit]. Paulus respondit pro praedio evicto sine dolo et culpa viri pretium petenti mulieri doli mali exceptionem obesse: consequi [enim] eam pretium fundi evicti evidens iniquitas est, cum dolus patris ipsi nocere debeat.

Земљиште које је дато проценом у мираз одузео је претходни поверилац због фидуције. Питање је, да ли треба одбити приговором жену која тражи процењени део мираза, и тврди да она не сноси одговорност за то што јој је отац дао мираз, уместо да му она буде наследник. Павле је одговорио да, на основу чињенице да је земљиште евинцирано без *dolus*-а или *culpa* мужа, може жени, која захтева назад вредност ствари, да се супротстави приговор преваре, који се налази у тужби због мираза по службеној дужности. Жени би могло користити то што каже да није постала наследник, ако је тако било уговорено; Не узимајући у обзир овај случај, ипак је очигледна неправичност да она добије вредност евинцираног земљишта, јер постојање долуса код њеног оца може само да јој штети.

Овај текст првобитно је за предмет имао фидуцију¹⁴. Јустинијанови компилатори су само променили *fiducia* у *pignus* и избацили део текста који је делимично застарео (*actio rei uxoriae*, као што је наведено, није постојала у време Јустинијана)¹⁵. Овде се отац понашао лукаво јер је ствар, коју је претходно дао у својину фидуцијару због дуга (*fiducia cum creditore*), дао и зету у мираз, при чему зет није знао да је реч о фидуцираној ствари (као фидуцијант, отац је могао ово да уради јер код фидуције закључене са повериоцем ствар је, скоро редовно, остављана фидуцијанту да би он лакше отплатио дуг, као и да би фидуцијар избегао трошкове одржавања ствари). Тада је фидуцијар, као власник ствари, подигао *rei vindicatio* против фидуцијанта (жениног оца) и одузео ствар. Затим, жена је, тврдећи да за то не сноси одговорност, тражила процењени део мираза. Павле је одговорио да, пошто муж не сноси никакву одговорност за то што је фидуцијар одузео процењено земљиште, жени може да се супротстави приговор преваре (*exceptio doli*). Настала би

¹⁴ P. Oertman, *Die Fiducia im römischen Privatrecht*, Berlin, 1890, 172; A. Manigk, *Fiducia*, Pauly-Wissowa Realencyklopadia der classischen Altertumswissenschaft. VI, 2, Stuttgart, 1909, 2288; C. Longo, *Corso di diritto romano: La fiducia*, Milano, 1933, 77; W. Erbe, *Die Fiducia im römischen Recht*, Weimar, 1940, 32; B. Noordraven, *Die fiducia im römischen Recht*, 159; M. Boras, L. Margetić, *Rimsko pravo*, Rijeka, 1998, 242.

¹⁵ M. Boras, L. Margetić, *op. cit.*, 242.

Срђан Владетић, Ствари пренете у својину ради обезбеђења
потраживања као предмет мираза (DOS) (стр. 51-57)

очигледна неправичност да она добије вредност евинцираног земљишта, јер би, уз жену и земљиште дато у мираз, муж претрпео и смањење своје имовине за процењену вредност мираза, а постојање намере (*dolus*) код њеног оца може само да јој штети.

У литератури се често прихвата да овај текст показује могућност фидуцијанта да ствар која је дата у фидуцију да у мираз¹⁶. Што се тиче објашњења за овај став, стање је слично као и код овлашћења фидуцијанта да легира *per praesceptionem* које даје Гај: „У неким случајевима може бити и туђа ствар легирана *per praesceptionem*, као што је случај када је неко легирао ствар коју је дао повериоцу у фидуцију, јер се сматра да сунаследници могу бити приморани да ослободе ствар плаћањем дуга и да је тако може узети онај коме је она дата у легат”¹⁷.

Казер, такође, мисли да су ове ствари могле бити предмет мираза, као и да се мираз остваривао тако што је фидуцијант уступао право на реманципацију зету¹⁸.

Према Нордравену, не показује *Frag. Vat. 94* могућност фидуцијанта да, ствар дату у фидуцију, употреби за мираз. Наиме, из текста произилази да се отац понашао лукаво када је ствар дату у својину фидуцијару ради обезбеђења дуга искористио за давање мираза зету (*dotis datio*), који за то није знао. Међутим, ако би зет био обавештен о томе да је закључена фидуција и прихватио ствар као мираз, онда се оцу не може приписати *dolus*, односно да се понашао лукаво. Тиме отпада могућност да је договорено да би, након отплате дуга, фидуцијар имао обавезу да непосредно пренесе ствар на зета (Казерова теорија) или да је фидуцијант, након реманципације од стране фидуцијара, требало да ствар пренесе зету. Нордравен сматра да могућност фидуцијанта да ствар дату у фидуцију користи за давање мираза произилази из *D. 12, 1, 4, 1*, који је по његовом мишљењу интерполиран¹⁹. Текст *D. 12, 1, 4, 1* указује на обећање мираза (*dotis promissio*) у форми стипулације²⁰.

Казерова теорија о давању мираза кроз уступање права на реманципацију зету није у сагласности са *Frag. Vat. 94 = D. 24, 3, 49, 1*, јер овај текст завршава Павловим одговором да жена може бити одбијена са *exceptio doli* због лукавог понашања њеног оца, и, наравно, уз извињавајућу заблуду мужа. Ако би таст уступао реманципацију зету,

---

¹⁶ P. Oertman, *op. cit.*, 172; C. Longo, *op. cit.*, 146; W. Erbe, *op. cit.*, 32 и 82.

¹⁷ *Gai Inst.*, II, 220.

¹⁸ M. Kaser, *Studien zum römischem Pfandrecht II*, Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis 47, 1979, 329 (нап. 274).

¹⁹ B. Noordraven, *op. cit.*, 170 - 171. Супротно W. Erbe, *op. cit.*, 187.

²⁰ B. Noordraven, *op. cit.*, 172. *D. 12, 1, 4, 1 (Ulp. 34 ad Sabinum)*: *Res [pignori] <fiduciae> data pecunia solute condici potest et fructus ex iniusta causa percepti condicendi sunt: nam et si colonus post lustrum completum fructus perceperit, condici eos constant ita demum, si non ex voluntate domini percepti sunt: nam si ex voluntate, procul dubio cessat conditio.*

онда би зет морао да зна да је ствар дата у фидуцију, а то у овом тексту није случај.

Гајев текст из Институција (II, 220) који говори о могућности фидуцијанта да ствар коју је пренео у својину због обезбеђења потраживања (*fiducia cum creditore*) легира *per praeseptionem* свакако да подстиче на закључак да је такву ствар могао дати и у мираз.

Слично је и са *Frag. Vat. 94 = D. 24, 3, 49, 1* који показује да су злоупотребе у вези мираза биле честе, а Павле овде наводи и решава управо једну од њих. Из овог текста, бар директно, не произилази могућност фидуцијанта да фидуцирану ствар употреби за мираз, али, опет, он наводи на претпоставку да је постојао инструмент који је то омогућавао. То је и навело Казера да га потражи, и он га види у цесији права на повраћај ствари.

Као што је наведено, Нордравен га је нашао у тексту *D. 12, 1, 4, 1* који сигурно није из категорије „сигурних интерполација” као што је случај са *Frag. Vat. 94 = D. 24, 3, 49, 1*. Може се замислити ситуација, као што Нордравен тврди, да је таст (фидуцијант) зету обећао мираз (*dotis promissio*) путем стипулације, уз услов да пренос зету уследи када таст (фидуцијант) измири дуг и када му фидуцијар реманципира ствар. Не би требало одбацити ни могућност да су се фидуцијант и фидуцијар могли споразумети да фидуцијар, након исплате дуга, реманципира ствар фидуцијантовом зету²¹ јер се тако нешто дешавало код примене фидуције у корист трећих лица²². Из садашњег стања извора тешко је дати одговор,

²¹ И ову могућност Нордравен (B. Noordraven, *op.cit.*, 168) разматра, али је одбацује.

²²*D. 24, 1, 49 (Marcellus 7 dig.): Sulpicius Marcellus. Mulier, quae ad communem filium volebat qui in potestate patris erit, post mortem patris fundum pervenire, eum patri [tradidit] <mancipio dedit>, uti post mortem restituitur filio. quaero, an donatio tibi videatur, ut nihil agatur, an valeat quidem, sed mulieri potestas datur, si noluerit, eum repetere. respondit: si color vel titulus, ut sic dixerim, donationi quaesitus est, nihil valebit [tradito] <mancipatio>, idem si hoc exigit uxor, ut aliquid ex ea re interim commodi sentiret maritus: alioquin si solo eius ministerio usa est et id egit, ut vel revocare sibi liceret vel ut res cum omni emolumento per patrem postea ad filium transiret, cur non idem perinde sit ratum at si cum extraneo tale negotium contraxisset [, hoc est extraneo in hanc causam tradidisset] ?* Овај текст говори о преносу земљишта које спада у *res mancipi*, те велики број аутора сматра да је интерполиран и да је првобитно говорио о преносу путем манципације, а не традиције. Да је текст обрађивао фидуцију потврђује Марцел који каже да ће посао важити ако посредник (фидуцијар) нема корист, што је специфично за фидуцију. Овде жена има намеру да поклони комад земље сину, али то не може да учини директно јер је син под влашћу оца, па би то био поклон међу супружницима који је био забрањен. Зато она, користећи фидуцију, поклања мужу, уз услов да после његове смрти припадне сину, а Марцел се пита зашто ово не би важило и када је посредник било које треће лице. Види P. F. Girard, *Manuel élémentaire de droit romain*, Paris, 1911, 522; G. Grosso, *Sulla fiducia a scopo di "manumissio"*, *Rivista italiana per le scienze giuridiche* (N. S.) 4, 1929, 289; E. Monier, *Manuel élémentaire de droit romain II*, Paris, 1940, 147; C. Longo, *op. cit.*, 157 – 158;

Срђан Владетић, Ствари пренете у својину ради обезбеђења
потраживања као предмет мираза (DOS) (стр. 51-57)

али оно даје довољно основа за претпоставку да су ствари пренете у својину ради обезбеђења потраживања (*fiducia cum creditore*) могле бити предмет мираза.

Srđan Vladetić, LLD*

**THINGS TRANSFERRED TO OTHER'S PROPERTY IN THE
PURPOSE OF SECURING THE ASSETS AS A OBJECT OF
DOWRY (DOS)**

Summary

Since the early periods of roman history, there was custom that father of the bride (or some of his relatives) gives certain property to her husband as a dowry (dos). Dowry could consist of both corporeal and incorporeal things (land, slaves, some limited property rights or writing off the debt). Beside the presentation of development and general characteristics of dowry, this paper analyzes the Roman texts which are giving the hence that there was a possibility that person transferring certain thing to the other, with the purpose of securing the assets (fiducia cum creditore), could use that thing for giving the dowry or the things that were transferred to other person's ownership could be given as dowry.

Key words: dowry, object of dowry, fiducia cum creditore

A. Burdese, „Fiducia”, Novissimo Digesto Italiano 7, Torino, 1961, 295; B. Noordraven, *op. cit.*, 108-110. Упореди W. Erbe, *op. cit.*, 136.

* Associate Professor at the Faculty of Law, University of Kragujevac.